

СЕКЦІЯ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Бойченко Р. В.

старший викладач кафедри землевпорядкування та кадастру

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

Україна, як відомо, володіє колосальним земельно-ресурсним потенціалом. Перш за все, мова йде про землі сільськогосподарського призначення з надзвичайно родючими чорноземними ґрунтами.

Проте, на жаль, сучасний стан використання земельних ресурсів у нашій країні не відповідає вимогам екологічної збалансованості і раціонального землекористування. Деградація ґрунтів та інші негативні явища, котрі є наслідком нераціонального використання земель, на жаль, вже стали звичним явищем для нашої країни. На сьогодні стан земельних ресурсів України і система їх використання характеризуються численними проблемами, вирішення яких має носити комплексний, поетапний характер і, звичайно, не може бути блискавичним.

Загальна площа земель в Україні становить 60354,9 тис. га, або майже 6% території Європи, причому площа суші сягає 57928,5 тис. га, а площа територій, покритих поверхневими водами, – 2426,4 тис. га (табл. 1). Сільськогосподарські угіддя становлять близько 19% загальноєвропейських, у тому числі рілля – майже 27%. Український показник площі сільськогосподарських угідь з розрахунку на душу населення є найвищим серед європейських країн – 0,9 га, в тому числі 0,7 га ріллі (проти середньоєвропейських показників 0,44 і 0,25 га відповідно).

Земельний фонд країни станом на 1.01.2016 р. за господарським використанням структурно розподілявся наступним чином: значна частка земельної площі (70,8%, або 42726,4 тис. га) – сільськогосподарські землі, у структурі яких сільськогосподарських угідь – 68,8%, з них 53,9% припадає на рілля; 13% природні кормові угіддя (9,0% – пасовища; 4% – сіножаті;) 1,5% – багаторічні насадження; 0,4% – перелоги. Ліси та інші лісовкриті території займають 17,6% (10633,1 тис. га) території країни, забудовані землі – 4,2% (2,55 млн. га) території, покриті поверхневими водами – 4,0%, заболочені землі – 1,6%, інші – 1,7%.

Таблиця 1

Земельні угіддя України та їхні зміни з 1990 р

Види основних земельних угідь	Площа земель на 01.11.1990 р.		Площа земель на 01.01.2016 р.		Зміни за період 1990–2016 рр. (+, –)	Зміни за період 2010–2016 рр. (+, –)	Зміни за період 2015–2016 рр. (+, –)
	усього, тис. га	% до загальної площі	усього, тис. га	% до загальної площі			
Сільськогосподарські землі	43694,5	72,3	42726,4	70,8	-968,1	87,3	-5,1
У т.ч. сільськогосподарські угіддя	42030,3	69,6	41507,9	68,8	-522,4	88,5	-3,8
з них: рілля	33570,8	55,6	32541,3	53,9	1029,5	+62,9	+10,2
багаторічні насадження	1058,0	1,8	892,4	4,0	-165,6	-5,3	-0,5
природні кормові угіддя	7396,5	12,3	7840,5	13,0	+444,0	-59,0	-7,8
перелоги	5,0	0,01	233,7	0,4	+228,7	-87,1	-5,7
Інші сільськогосподарські землі	1604,2	2,7	1218,5	2,0	-385,7	-0,2	-1,3
Ліси та інші лісовкриті площі	10221,5	17,0	10633,1	17,6	+411,6	+41,2	+2,8
Забудовані землі	566,6	0,9	2552,9	4,2	+986,3	+53,8	+2,5
Відкриті заболочені землі	916,1	1,5	982,3	1,6	+ 66,2	+2,9	-0,3
Сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом	32,1	0,1	13,2	0,0	-18,9	-4,4	-4,7
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (кам'янисті місця, піски, яри, інші)	1492,7	2,5	1020,6	1,7	-472,1	-9,3	-5,2
Води (території, покриті поверхневими водами)	2435,1	4,0	2426,4	4,0	-8,7	+3,2	0,0
Інші землі	1056,4	1,7	-	-			
Разом (територія) України	60355,0	100	60354,9	100,0	-0,1	+0,1	0,0

Джерело: за даними Держгеокадастру України

Структура земельних ресурсів України характеризується значною динамічністю, що пояснюється тривалим часом проведення земельної реформи.

В порівнянні з 1990 р. відбулися значні зміни у структурі земельного фонду. Зокрема, за основними видами угідь площа сільськогосподарських земель зменшилася від 42030,3 тис. га у 1990 р. до 41507,9 тис. га станом на 01.01.2016 р., тобто на 522,4 тис. га. Причина цієї зміни зумовлена значним використанням земель для несільськогосподарських потреб, перш за все містобудівних.

Площа забудованих земель збільшилася: від 566,6 тис. га станом на 01.11.1990 р. до 2552,9 тис. га станом на 01.01.2016 р., тобто на 1986,3 тис. га. Зростання частки забудованих земель пов'язано з розширенням масштабів приватного будівництва поблизу великих міст, міських агломерацій, з активізацією житлового будівництва у багатьох містах України та розширенням меж великих міст.

Загальна площа лісовкритих земель зросла від 10221,5 тис. до 10633,1 тис. га, тобто на 408,8 тис. га. Враховуючи те, що в найближчій перспективі стимулюватиметься заліснення малопродуктивних угідь, частка лісів та лісовкритих площ зросте. Це досить позитивний фактор, адже нарощуватиметься асиміляційний потенціал територій і зміцнюватиметься функціонування агроландшафтів.

За даними Держгеокадастру України за 2015 р. площа сільськогосподарських земель в Україні зменшилася на 5100 га та станом на 01.01.2016 склала 42726,4 тис. га проти 42731,5 тис. га на аналогічну дату 2015 року. Питома вага площі сільськогосподарських земель в загальній площі (території) України не змінилася і складає 70,8%. Найбільше скорочення площ пройшло по таких категоріях: пасовища (зменшення на 6,9 тис. га до 5434,1 тис. га) перелоги (зменшення на 5,7 тис. га до 233,7 тис. га) та сіножаті (зменшення на 0,9 тис. га до 2406,4 тис. га).

Ліси та інші лісовкриті площі продовжують демонструвати динаміку до зростання – за 2015 рік збільшившись на 2,8 тис. га – до 10633,1 тис. гектарів. На них припадає 17,6% від загальної площі країни.

Площа забудованих земель, за цей же період, збільшилася на 2,5 тис. га до 2552,9 тис. га, в тому числі під житловою забудовою – на 1,2 тис. га до 488,9 тис. гектарів. Землі промисловості збільшилися на 0,6 тис. га до 224,7 тис. га, землі комерційного та іншого використання – на 0,5 тис. га до 55,4 тис. гектарів.

Незначне скорочення відбулося в категоріях землі громадського призначення (-0,4 тис. га до 281,3 тис. га), землі змішаного використання (-0,3 тис. га до 29,0 тис. га) та землі, які використовуються для технічної інфраструктури (-0,2 тис. га до 74,2 тис. га).

Загалом, поточний стан використання земельних ресурсів як України в значній мірі не відповідає вимогам раціонального землекористування. Більш того, варто зазначити, що подекуди мають місце вельми песимістичні висновки і прогнози з цього приводу. Так, зокрема, як зазначає М. А. Щетина, на даний момент в Україні рівень використання земель є настільки критичним, що подальша деградація потенціалу земельних ресурсів може мати катастрофічні наслідки [1]. Тому,

надзвичайно важливим є забезпечення ефективного використання земельних ресурсів за рахунок продуктивного землекористування і водночас збереження та по можливості підвищення родючості ґрунту.

За деякими джерелами, Україна має надзвичайно високий рівень освоєності земельного фонду та розораності сільськогосподарських угідь. За розораністю займає перше місце у світі, і в середньому становить 78,2%. Надмірна розораність призводить до збільшення площі еродованих сільськогосподарських угідь, яких у нашій державі вже близько 15 млн. га. При нераціональному використанні орних земель поширюються процеси деградації ґрунтів, поверхня яких піддається ерозії, перезволоженню, підвищується кислотність та ін. З метою оптимізації земельного фонду України необхідно здійснити заходи щодо вилучення з інтенсивного обробітку деградованих і малопродуктивних земель, до яких відносяться сільськогосподарські угіддя, які мають низьку родючість та господарське використання яких, за призначенням, стало економічно неефективним [2].

Однією з причин тих негативних явищ у сфері використання земель, котрі ми можемо спостерігати на сьогоднішній день є домінування виключно економічної складової ефективності їх використання. На превеликий жаль, сьогодні будь-який землекористувач націлений перш за все на одержання якнайбільшого економічного ефекту від використання певних властивостей конкретної земельної ділянки., тобто на отримання якомога більшого прибутку. Особливо це стосується землекористувачів, котрі тимчасово використовують земельні ділянки на умовах оренди. Орендар здебільшого зацікавлений, так би мовити. «вичавити» з тимчасово орендованої ним ділянки по максимуму, одержати максимально можливий прибуток з використання певних властивостей даної ділянки. На превеликий жаль, люди звикли використовувати природу для своїх потреб, але не дбати про неї. Натомість, необхідно, щоб у сфері земельних відносин превалював екологічний аспект. В основі концепції управління земельними ресурсами має бути пріоритет охорони довкілля, а саме ставлення до землі у суспільстві має дещо змінитися у бік набагато більш дбайливого ставлення до неї як до найбільшого національного багатства українського народу. Лише на основі такого концептуального підходу до землі можна побудувати максимально справедливую систему земельних відносин і забезпечити раціональне використання землі відповідно до інтересів держави і суспільства.

Література:

1. Щетина М. А. Сучасний стан використання земельних ресурсів в Україні та Черкаській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/814.pdf>
2. Бабміндра Д.І. Класифікація ґрунтів України, як наукова передумова екологобезпечного землекористування для покращення міжнародної інвестиційної діяльності: моногр. / Д.І. Бабміндра. – Київ, 2010. – 780 с.